

La faula i el proverbi

El proverbi que com ja tenim dit en un altre article (1) no és pas una cosa arbitrària, sinó que obeeix a uns orígens determinats, ha pres algunes vegades elements i orígens de la novellística popular. La llegenda ha donat lloc a la formació de molts, i una bona part dels personatges que trobem citats i retrats en parèmies i proverbis, com a tipus de comparança, no són més que herois i protagonistes de llegenda. També han contribuït a la seva formació, si bé en molt menys grau que la llegenda, la rondalla i la faula, que ja de sí no es presten tan com la primera. Donarem algunes mostres de proverbis catalans que han trobat l'origen en la faula.

NO ESTIC PER MUSIQUES

La guilla és tinguda per tots els païssos com el símbol de la milícia i la murrieria i hom li atribueix arreu mil fets enganyosos amb els que estafa i enganya a tots els altres animals. Recordem les dues faules sobre el llop i la guilla que ja tenim publicades, a les que hi podríem afegir algunes altres, però la que el poble conta com a origen de l'expressió proverbial "no estic per musiques" és la següent:

Segons diu el poble, la guilla és també molt filharmònica i amiga de la música. Mes una vegada que havia robat unes gallines d'un corral, uns gossos llebrers la perseguien de molt a la vora corrent i donant cada guimbet uns i altres per veure de fugir ella i d'atrapar-la ells. Tot corrent va ensopegar una guitarra en mig del camí que en brincar-hi la guilla pel damunt va fer tremolar les cordes les quals varen llençar un acord tot dolç i harmònic, més la guilla que prou feina tenia a córrer, va exclamar sense afuixar la marxa.

—No estic per musiques.

S'usa per a significar que un hom no està d'humor, que no està per escoltar el que li expliquen o per atendre les raons i arguments que li addueixen.

TANT SE ME'N DONA CUIT COM CRU

S'usa per a significar que una cosa és indiferent i que per tant, com que un hom no s'hi sent interessat, tant se val que sia d'una manera com d'una altra.

Conta la faula que una vegada el llop es va fixar que els homes que men-

(1) Tretze proverbis explicats. Núm. 188, any IX d'aquesta REVISTA.

javen carn primer la coïen posant-la prop del foc, cosa que el va intrigar molt i el feu cavilar llargues estones per veure quina raó podia tenir per fer-ho així i després de molt cavilar arribà a creure que la carn cuita devia tenir molt millor gust que crua, i es feu el càrrec de provar-ho, mes com que ell no podia encendre foc ni en sabia va esperar una ocasió per poder coure la carn amb el mateix foc que ho feia l'home.

Va veure com uns pastors encenien una gran foguera per a escalfar-se dalt d'un turó i el llop es va dir.—Aquesta és la manera.—I agafant un gros boei de xai que havia rampinyat se'n va anar al cim d'un altre turó que hi havia potser dues hores lluny d'on eren els pastors i encarà la carn en direcció al foc. Al cap d'una estona imitant l'home la va tombar de l'altra costat perquè se li cogués també de l'altra banda, i passat un temps prudencial, si fa o no fa el mateix que ell veia que usaven els pastors i altres camperols quan en plena muntanya es coïen el menjar, la va treure i se la va menjar; però la seva decepció fou gran quan vegé que tenia exactament el mateix gust de sempre, puix, naturalment, entre el foc i la carn hi havia massa distància perquè aquest pogués tenir cap influència. Mal humorat el llop pel temps que havia perdut i perquè havia esguerrat el guisot, va exclamar amb ràbia.

—Tant se me'n dóna cuit com cru.

QUI POSARÀ EL CASCAVELL AL GAT?

S'aplica aquest proverbi per a significar que una cosa és molt difícil de portar a terme, que no sempre és tan fàcil de dir les coses com de fer-les i que sovint és més difícil del que sembla a primera vista el poder portar a bon terme les coses que amb senzillesa es planegen. Com origen de la dita es conta la següent faula que és comuna a diversos pobles.

Les rates s'havien passat la vida en plàcida tranquil·litat menjant i rosegant tot el que volien sense tenir cap enemic; però els gats els varen declarar cruenta guerra per haverse'ls menjat un document i es vegeren obligades a prendre alguna mida preventiva per a evitar la fúria dels gats. A aquest objecte van convocar una gran assemblea de rates i ratolins per a tractar sobre què hi hauria a fer per a contrarestar i combatre la fúria dels gats.

En l'assemblea es va discutir molt; hi va haver grans discursos i polèmiques sense que es dongués en la clau de la cosa, fins que una rata jova i molt aixerida, dotada de gran eloqüència i amb molta facilitat per a expressar-se, una mena de Ciceró de les rates, va demanar la paraula i li va ésser concedida, i en el seu discurs va manifestar aquests pensaments, amb molta més eloqüència i bellesa que jo no us ho dic, puix estic molt lluny d'ésser tan savi ni tan bon parlador com la rata de què us parlo:

—Amics i companys, ja fa molta estona que discutim, i no ens podem arribar a entendre. Jo us vull dir el que penso arran de l'objecte de la present

reunió. Nosaltres no ens podem barallar amb el gat perquè és més fort que nosaltres i sempre ens tocarà el rebre. El que ens toca fer, doncs, és evitar la seva presència, i fer de manera que no ens trobi. Per a lograr això ens cal saber sempre on es troba el gat, per a poder nosaltres evitar i defugir la seva presència, i això, companys, és cosa senzilla; pengem un cascavell al gat, i com que al més mínim moviment que faci, el cascavell sonarà, sempre sabrem on es troba el gat i ens serà ben fàcil esquivar-lo.

La proposició de la rata oradora va ésser acceptada amb un entusiasme delirant, els aplaudiments eren tempestuosos i la joia entre les rates era tanta que s'abraçaven les unes amb les altres de tanta alegria, puix havia trobat el gran remei a la plaga que havia caigut damunt de la raça. En mig de la gran gatzara i entusiasme, una rata vella, que ja en prou feines si s'aguantava i que estava arreconada a un angle de la sala, es va alçar demanant la paraula, però ningú se l'escoltava, què podia dir aquella gueta després del dit per l'eloqüent orador que ja havia ben resolt el conflicte. Mes, després de molt baladrejar i de molt demanar la paraula dient que no volia fer cap discurs ni fer cap objecció al dit pel seu enraonador precedent sinó que solament volia fer una pregunta, es va lograr restablir el silenci, i atreure l'atenció sobre la pregunta de la rata vella, i aquesta en mig de gran aspectació va alçar-se, i va dir.

—El dit per l'orador anterior, està molt bé, però qui li posarà el cascavell, al gat?

La pregunta de la rata vella va caure com a una bomba. En efecte, la cosa era molt fàcil de dir, més molt difícil de fer. L'una darrera l'altra les rates van anar desfilant, i encara és hora que la solució no ha estat trobada.

LA RAÓ ES DÓNA A UN GOS, SI LA TÉ

Proverbi molt en us per a significar que la raó deu prevaler sempre i que mal grat sia un ésser insignificant el que la tingui se li deu donar amb tota lleialtat sense negar-li, encara que ens pesi i perjudiqui. També es diu *la raó es dóna a un moro si la té*, i es conta la mateixa faula com origen, sols que, així com en la present, el protagonista és un gos, en la variant és un moro; però tot el desenrotllament i argument de la facècia és idèntic al de la que expliquem a continuació. Aquesta faula té també com a personatge principal la guilla que resol el plet fent gala de gran astúcia i d'un esperit de justícia, en el que no creu pas gaire el poble, puix sempre més aviat la pinta com un personatge murri.

Una vegada, enterat Déu de les moltes malifetes del lleó, el va condemnar a tornar-se fum i restar reclós dintre d'una gerra llançada a la mar, fins que una ànima pietosa el salvés i el tregués d'aquella situació. El lleó va maleir i renegar i va prometre que si abans de deu anys hi havia qui el tregués d'aque-

lla anguniosa situació, li donaria el reialme del desert del que ell era el rei. Però els anys van passar i ningú el va treure de la gerra. Aleshores el lleó va tornar a jurar i perjurar oferint el domini del desert i del bosc al que el llibertés, puix encara que ell no era el rei del bosc se sentia prou fort per a conquerir-lo i oferir-lo al seu salvador en agraïment. Mes també van passar els segons deu anys sense que ningú el tregués de la seva presó. El lleó va tornar a oferir el domini del desert, del bosc i de la mar, al que el salvés, però tampoc va comparèixer aquest, i passats ja trenta anys i desesperat, el lleó va prometre devorar crudelment al pobre que el salvés. Al cap d'alguns dies de fet el jurament anant la gerra a la mercè de l'ona, va acostar-se cap a la platja fins que un gos la va veure, i tirant-se a l'aigua la va fer venir en terra i la va treure de la mar. Aleshores ella sola es va destapar del seu interior, en va sortir una fumera que anà prenent forma fins convertir-se en el lleó amb gran sorpresa del gos que es quedà parat. Un cop el lleó es va estirar les potes per a desensopir-se de l'arronsament dels trenta anys de captiveri dintre la gerra, es dirigí al gos i li va dir:

—Bé, ara te'm tinc de menjar.

—Així em pagueu l'haver-vos salvat?

—Què vols que t'hi digui, m'haguessis salvat trenta anys més aviat, t'hauria fet rei del desert, perquè has trigat tant.

—Però si trenta anys enrera jo encara no era al món.

—A mi que m'espliques, ho tinc jurat i el jurament del rei del desert es deu complir.

El pobre gos es va desesperar i va pregar i demanar compassió al lleó dient-li que el seu jurament no era just. Després de molt demanar el lleó va accedir en anar a veure tres altres bèsties i demanar-les el parer. Així decidit van emprendre la caminada per uns boscos enllà. Al cap d'una estona que caminaven van trobar un conill, i li van explicar el que feia el cas. El conill, que de sempre ha sentit molt poca simpatia per al gos perquè aquest el caça i el persegueix, va donar la raó al lleó i va dir que, en efecte, se l'havia de menjar.

Van tornar a emprendre la caminada i van trobar un llop, bèstia que tampoc sent gaire simpatia per al gos, i com el conill va creure que la raó era del lleó. El pobre gos ja es va veure perdut i el lleó ja no volia pas anar a veure el tercer animal, puix deia que digués el que volgués ell ja tenia majoria i que per tant se l'havia de menjar i que ja podia començar desseguida; mes el pobre gos demanà amb veu molt planyívola al lleó que al menys li deixés veure fins on arribava la seva sort deixant veure quin era el parer de la tercera bèstia que trobessin. Després de molt de pregar el lleó s'hi va avenir.

Van tornar a emprendre la caminada pel bosc i van trobar com a tercer personatge una guilla que estava prenent el sol. Desseguida li van exposar el cas, i la guilla es va posar a riure i els va dir que ella era massa viva i es-

pavilada perquè se la pogués enganyar amb facilitat, que tot allò que li explicaven era una mentida, perquè no era pas possible que un lleó es tornés fum i que es fiqués dintre d'una gerra, i que ella si no ho veia no ho volia pas creure i que fins li semblava extrany que una persona tan formal com el lleó volgués gastar aquelles bromes. El lleó se sentí com mig ofès per les paraules de la guilla, i li va dir que ell mai havia dit cap mentida, i que perquè vegés que tot el que li deia era veritat estava ben disposat a tornar-se altra vegada fum i tornar-se a ficar tot ell tan gros dintre d'una gerra tan petita. I així mateix ho va fer, tornant-se a tancar la gerra de la mateixa manera que havia passat els trenta anys de captiveri, quan el lleó va tornar a estar posat dintre de la gerra, la guilla va dir al gos:

—Ara, agafa la gerra, la tires cingle avall, que vagi a parar al riu i d'allí tornarà a la mar, i així trobarà la paga al seu desagraïment.

El lleó va jurar i renegar i va prometre mil felicitats al gos i a la guilla si li tornaven la llibertat que amb tanta astúcia la guilla li havia tornat a prendre, mes no se'l van pas escoltar i el van tirar al riu no trigant gaires hores a tornar a ésser a la mar, en càstig al seu desagraïment.

QUEDAR-SE AMB UN PAM DE NAS

Fòrmula usada per a significar una gran sorpresa per obtenir un resultat contrari al que un hom esperava i del tot insospitat al que es podia creure i suposar. Se'n conta la següent facècia com origen.

Hi havia una vella molt vella, que vivia tota sola perquè no tenia ningú de família, havent-se de fer totes les feines de casa, i encara filar per a guanyar-se algun cèntim. De totes les feines s'anava sortint més o menys, sols hi havia tres coses que li eren molt difícils de fer, i per conseguir les quals patia molt i sufria gros martiri. Eren l'haver d'anar a la font, que estava bastant lluny de casa seva, essent el camí molt dolent i accidentat, el trencar la llenya per a fer el foc, puix que ja en prou feines tenia forces per a trencar-la, i l'haver d'estirar la borra per a filar puix que ja el tacte boi li faltava. Aquestes tres coses li donaven gros martiri, tot el demés encara ho anava fent a empenes i rodolons.

Un dia estava omplint els cantis a la font i de l'aigua li va saltar un peix, vermell i molt bonic; ella desseguida va agafar-lo amb gran alegria puix feia temps que no en menjava. El peix li va dir,—“Mira no em matis, ni te'm mengis, que soc tat petit que tampoc ne faries tip. Ja veus, que soc vermell, i soc parent del dimoni; si te'm menjaves te faria més mal que bé; en canvi si em deixes anar, te concediré, les tres gràcies que em demanis”. La pobra vella va estar en dubte del que devia fer, puix li semblava impossible que un peix pogués tenir tanta virtut; però, per altra part bé li havia parlat, i per tant bé devia tenir un dó diferent dels altres peixos. Demés, la pobra vella va re-

cordar-se de les seves fatigues per portar els cantis de la font a casa, el martiri per a rompre la llenya i el suplici per a estirar el fil. Per altra part el peix era tan menut... Va decidir per deixar-lo anar, i li va dir—"Mira, fes-me la gràcia de que els cantis vagin i vinguin sols de casa a la font i de la font a casa, fes-me la gràcia de que tot el que jo piqui quedi desseguida trencat i la tercera gràcia de que tot el que estiri creixi un pam". El peix va contestar:—"Concedit". La vella el va deixar anar amb l'esperança de veure si li fóra acomplerta la promesa feta pel peix. Els cantis se li van acabar d'omplir, i amb sorpresa de la vella vegé com tots sols començaven a emprendre el camí de casa seva sense que ella tingués necessitat de portar-los. La pobra vella en mig de gran entusiasme es va donar un cop al genoll en senyal d'alegria, i, o desencant!, com que havia demanat que es trenqués tot quant piqués, al moment vegé trencada la seva cama partida per la part del genoll. Oh desesperació! mancant-li una cama no li era possible entornar-se'n cap a casa seva pel seu propi peu. Les llàgrimes van rodolar-li cara avall, en mig de desconsoladora tristor, fins a la punteta del nas n'hi anà una, ella se l'aixuga estirant-se'l un xic i al moment el vegé creixer un pam, quedant-se amb un pam de nas. En efecte, s'hi va ben quedar! Les tres gràcies li foren concedides però li foren per ruïna seva, en lloc de produir-li sort com ella desitjava.

JOAN AMADES.